

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

НЕФЕДОВ Сергій Юрійович

УДК 786.8+008:78(477)

**БАЯННО-АНСАМБЛЕВЕ МИСТЕЦТВО
В МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ ХХ – початку ХХІ століття:
ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА ПРАКТИКА**

26.00.01 – теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі естрадного виконавства Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури України (Київ).

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,
доктор філософії (PhD),
старший науковий співробітник, доцент
Садовенко Світлана Миколаївна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв,
доцент кафедри естрадного виконавства.

Офіційні опоненти:

доктор мистецтвознавства, професор
Терещенко Алла Костянтинівна,
член-кореспондент НАМ України,
Київський Національний університет
театру, кіно і телебачення
імені І. К. Карпенка-Карого
Міністерства культури України,
професор кафедри музичного виховання;

кандидат мистецтвознавства
Марченко Валерій Віталійович,
Українсько-китайський центр
розвитку культури і освіти,
директор.

Захист відбудеться 28 вересня 2018 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 15, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розіслано 23 серпня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук

В. В. Карпов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розмаїття та різновекторність соціокультурних функцій народно-інструментального мистецтва, наукове осмислення його розвитку та академізації, модернізація інструментального і освітнього напрямків, створення регіональних виконавських шкіл у Львові, Одесі, Донецьку, Харкові свідчать про значущість галузі народно-інструментального жанру в соціокультурному просторі України ХХ – початку ХХІ століття. Втім активна участь баянно-ансамблевих колективів у концертних та фестивально-конкурсних заходах всеукраїнського та міжнародного рівнів, широка жанрово-стильова палітра та фактурна унікальність звучання ансамблевого баянного репертуару доводить зростання популярності сучасного баянно-ансамблевого мистецтва.

Сукупність наукових концепцій сучасного «баянознавства» викладено у фундаментальних працях, присвячених українській баянній школі (М. Давидов, С. Калмиков, Д. Кужелев, М. Різоль, Л. Пасічняк та ін.). Методичні аспекти (І. Алексєєв, В. Воєводін, М. Різоль, А. Черноіваненко та ін.) та репертуарне забезпечення галузі баянно-акордеонного мистецтва (репертуарні доробки В. Власова, В. Зубицького, А. Сташевського, М. Чайкіна та ін.) розглядаються дослідниками-практиками. Актуальні питання акордеонного мистецтва піднімаються сучасними науковцями (В. Марченко). Проте баянно-ансамблева творчість та виконавство в існуючому арсеналі наукових розвідок щодо народно-інструментального мистецтва фігурують лише як складова більш узагальненого за змістом об'єкту вивчення, залишаючи ступінь розробленості означеної проблеми недостатньою. Брак наукових розробок, спрямованих на розкриття особливостей, притаманних саме баянно-ансамблевій сфері, визначення внеску в розвиток баянно-ансамблевого мистецтва України художніх колективів тощо зумовлює необхідність проведення комплексного дослідження цієї галузі в контексті музичної культури України ХХ – початку ХХІ століття.

Для розуміння суті баянно-ансамблевого мистецтва, культуротворче значення та перспективи розвитку якого є історично обґрунтованими, особливого значення набуває усвідомлення його національно-історичної ретроспекції. Актуальним вбачається також мистецтвознавчо-культурологічний аналіз жанрово-стильових напрямів діяльності та репертуарного забезпечення баянно-ансамблевих художніх колективів щодо визначення ресурсів оптимізації їх виконавсько-творчої практики, поєднаної з народним інструментарієм. Адже останній є одним із стародавніх видів, що зберігає свою тембрально-семантичну та етногенетичну специфіку незалежно від жанрово-стильових особливостей народно-інструментального репертуару.

У сфері сучасної музичної культури та мистецтва увагу науковців різних мистецьких галузей привертають феноменологічні властивості поетики виконавського процесу (духовність, діалогічність, майстерність). Визначення особливостей цих властивостей у сфері культурологічного осмислення українського баянно-ансамблевого мистецтва є також назрілим.

Аналіз музикознавчих досліджень і творчих надбань баянно-ансамблевої виконавської практики дає підстави стверджувати, що сучасна наукова думка ще не має цілісного погляду та об'єктивної оцінки щодо питань теорії, історії та практики баянно-ансамблевого мистецтва України, актуалізує проведення дослідження

піднятої проблеми і зумовило вибір теми дисертації: *«Баянно-ансамблеве мистецтво в музичній культурі України ХХ – початку ХХІ століття: теорія, історія та практика»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом науково-дослідницької роботи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв та пов'язано з напрямом планових досліджень кафедри естрадного виконавства НАКККіМ. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (протокол засідання № 3 від 31 березня 2009 року), відповідає комплексній темі «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (реєстраційний номер 0115U001572).

Наукове завдання дослідження полягає у цілісному осмисленні баянно-ансамблевого мистецтва як явища музичної культури України ХХ – початку ХХІ століття в сукупності його теоретичного, історичного та практичного аспектів у розмаїтті жанрово-стильових проявів.

Мета дослідження – виявити особливості баянно-ансамблевого мистецтва у вимірах музичної культури України ХХ – початку ХХІ століття, згідно з поняттям «пріоритетність» у контексті тріади «теорія – історія – практика».

Досягнення мети потребувало вирішення наступних дослідницьких **задач**:

1. Довести на основі систематизованого огляду відповідних мистецтвознавчих та культурологічних праць актуальність і перспективність вивчення баянно-ансамблевого мистецтва України ХХ – початку ХХІ століття. Розробити методологічні засади дослідження.

2. Охарактеризувати та визначити особливості баянно-ансамблевого виконавства в контексті музичної культури України ХХ – початку ХХІ століття, застосовуючи поняття «пріоритетність», відповідно до його специфіки в системі музичних жанрів.

3. Обґрунтувати та довести значення репертуарного забезпечення баянно-ансамблевих художніх колективів з точки зору методологічних проблем та культуротворчого потенціалу.

4. Конкретизувати хронологію розвитку баянно-ансамблевого виконавського мистецтва України відповідно до його дефініцій та класифікацій соціокультурних функцій.

5. Охарактеризувати процеси професіоналізації та академізації баянно-ансамблевого мистецтва України ХХ – початку ХХІ століття.

6. Систематизувати жанрово-стильову палітру напрямів діяльності виконавських колективів обраної інструментально-ансамблевої сфери.

7. Визначити особливості феноменів духовності, діалогічності та майстерності як складових виконавської поетики в проекції на культуротворчий потенціал баянно-ансамблевого мистецтва.

Об'єкт дослідження – баянно-ансамблеве мистецтво у просторі музичної культури України.

Предмет дослідження – теоретичний, історичний та практичний аспекти баянно-ансамблевого мистецтва України ХХ – початку ХХІ століття.

Методологічну основу дослідження склали культурологічний, теоретичний, історичний та філософсько-естетичний підходи до комплексного аналізу явищ музичного мистецтва. Це зумовило використання дослідницьких методів,

особливого значення серед яких набули: *системно-аналітичний* – для обґрунтування понятійно-термінологічної основи дослідження та вивчення культурологічної, мистецтвознавчої, філософської складових з обраної проблеми; *історичний* – для вивчення хронології виникнення, формування та еволюції баянно-ансамблевого мистецтва; *музикознавчий* – для формування цілісного уявлення щодо жанрово-стильового спектру репертуарного забезпечення зазначеного виду виконавського мистецтва; *культурологічний* – для цілісного та всебічного розгляду баянно-ансамблевого мистецтва як складової української музичної культури; *системно-структурний* – з метою глибинного дослідження суті історії, теорії та практики баянно-ансамблевого мистецтва як об'єкту дослідження, упорядкування й узагальнення певних його аспектів для розуміння його як системного явища.

Теоретичним підґрунтям роботи стали наукові праці з питань: *теоретичних проблем сучасної української музичної культури* (Н. Александрова, О. Берегова, А. Гончаров, О. Грабовська, Т. Гуменюк, Н. Жайворонок, О. Зінькевич, Д. Кужелев, О. Кучма, О. Маркова, О. Олексюк, Л. Пасічняк, І. Пясковський, М. Ржевська, О. Самойленко, А. Терещенко, І. Чернова, І. Юдкін); *методології виконавського мистецтва* (В. Білоус, Ю. Вахраньов, Н. Водолеєва, М. Давидов, А. Душний, О. Катрич, В. Князев, В. Колоней, М. Кононова, В. Крицький, О. Лисенко, В. Марченко, В. Москаленко, Л. Опарик, Г. Полтавцева, М. Різол, В. Самітов, В. Сумарокова, О. Хлебнікова, О. Чеботаренко, І. Чернова, А. Черноіваненко, К. Чеченя, В. Шульгіна, Д. Юник; Є. Гуренко); *музичного виконавства як феномену культури* (Ю. Вахраньов, Н. Жайворонок, О. Катрич, О. Маркова, М. Ржевська, В. Сумарокова, А. Черноіваненко, К. Чеченя); *інноваційності та національно-культурної традиції* (В. Артеменко, О. Грабовська, С. Грица, В. Заєць, Є. Іванов, С. Калмиков, О. Катрич, В. Князев, О. Мурзіна, В. Сумарокова, С. Садовенко, А. Черноіваненко); *феномену діалогу* (С. Безклубенко, О. Котляревська, В. Личковах, Л. Опарик, О. Самойленко; В. Біблер, С. Великовський, Ю. Лотман); *феномену духовності* (С. Безклубенко, Ю. Вахраньов, С. Грица, Л. Шаповалова; М. Бердяєв, О. Доброхотов, О. Тихоміров; Р. Арнхейм, В. Гумбольдт); *психології виконавства* (В. Білоус, А. Душний, І. Єргієв, В. Зеленін, О. Катрич, М. Кононова, В. Крицький, Л. Пасічняк, В. Самітов, Т. Сирятинська, О. Хлебнікова, Л. Шаповалова, Д. Юник); *історії баянного виконавства* (Р. Безугла, М. Булда, М. Давидов, І. Єргієв, Є. Іванов, С. Калмиков, В. Князев, Д. Кужелев, Л. Пасічняк, А. Сташевський); *академічного народно-інструментального мистецтва* (О. Грабовська, М. Давидов, В. Заєць, Є. Іванов, С. Калмиков, Д. Кужелев, Л. Пасічняк); *сучасного баянного мистецтва та баянного репертуару* (Р. Безугла, М. Булда, М. Давидов, В. Дейнега, А. Дубій, А. Гончаров, Г. Голяка, І. Єргієв, Є. Іванов, С. Калмиков, В. Князев, Д. Кужелев, Л. Пасічняк, Л. Повзун, М. Різол, А. Сташевський, А. Черноіваненко); *баянної виконавської школи* (М. Давидов, Ж. Дедусенко, В. Заєць, І. Котляревський, В. Князев, Д. Кужелев, В. Сумарокова); *педагогіки та виконавства* (М. Давидов, А. Душний, В. Заєць, С. Садовенко, О. Хлебнікова, В. Шульгіна); *виконавської майстерності баяніста* (В. Білоус, М. Давидов, В. Князев, Д. Юник, В. Крицький) тощо.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що у дисертації *Уперше:*

– обґрунтовано як цілісне явище культури баянно-ансамблеве мистецтво України в сукупності його теоретичного, історичного та практичного аспектів;

– введено до контексту баянно-ансамблевого мистецтва поняття «пріоритетність», характеристика якого здійснюється відповідно до двох базових рівнів: теоретичного та практично-виконавського, що дозволяє прослідкувати діалектичне співвідношення теорії та практики на основі взаємозв'язків наукової проблеми та виконавського аспекту;

– визначено особливості баянно-ансамблевого виконавства в контексті музичної культури України ХХ – початку ХХІ століття із застосуванням поняття «пріоритетність», відповідно до його специфіки в системі музичних жанрів;

– встановлено, що репертуар є беззаперечним фактором оптимізації творчої діяльності баянно-ансамблевих колективів, забезпечує їх розвиток та підвищує культуротворче значення їх функціонування;

– виявлено особливості феноменів духовності, діалогічності та майстерності як культурологічних складових поетики баянно-ансамблевого мистецтва в контексті культурно-інформаційного простору України ХХ – початку ХХІ століття.

Узагальнено та систематизовано:

– баянно-ансамблеву оригінальну літературу композиторів за жанрово-стильовими напрямками з позиції співвідношення культуровідповідних та культуротворчих тенденцій у контексті репертуарного забезпечення зазначеної сфери виконавського мистецтва України.

Набуло подальшого розвитку:

– розроблення наукового підґрунтя для проведення подальших наукових досліджень у галузі баянно-ансамблевого мистецтва України ХХІ століття в сукупності його теоретичного, історичного та практичного аспектів.

Хронологічні межі дослідження охоплюють час від кінця ХІХ століття до сучасності. Звернення до більш раннього періоду зумовлено необхідністю дослідження історико-культурних передумов виникнення та становлення баянно-ансамблевого мистецтва в музичній культурі України задля адекватного розуміння особливостей його розвитку у ХХ – початку ХХІ століття.

Територіальні межі дослідження охоплюють Україну у складі Російської імперії (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.), СРСР (до 1991 р.), а також сучасний статус України як суверенної незалежної держави.

Теоретичне та практичне значення дисертації полягає у поглибленні та розширенні культурологічних і мистецтвознавчих підходів у дослідженні баянно-ансамблевого мистецтва в музичній культурі України ХХ – початку ХХІ століття.

Основні положення дисертації сприятимуть подальшій розробці зазначеної проблематики у контексті системного розвитку понятійного апарату вітчизняного мистецтвознавства і культурології. Сформульовані в дисертації положення і висновки можуть бути використані у подальшому вивченні основних напрямів і тенденцій розвитку сучасного мистецтва у вітчизняній та зарубіжній культурі.

Практичне значення дослідження визначається перспективою застосування його матеріалів у навчальних курсах, зокрема в межах історії, теорії та педагогіки виконавського мистецтва, як складової української музичної культури («Народно-інструментальне мистецтво», «Історія виконавського мистецтва», «Історія виконавських стилів та жанрів», «Історія та теорія народно-інструментального ансамблю»), в оптимізації розвитку концертно-фестивальної та конкурсної діяльності в сфері народно-інструментальної творчості та

культурно-просвітницької роботи. Аналітичні розробки загальнонаукового напрямку можуть стати основою для подальшого удосконалення понятійно-термінологічного апарату в мистецтвознавстві та культурології. Матеріали дисертації можна застосовувати у програмах спецкурсів та спецсемінірів, у процесі висвітлення відповідних тем із теорії та історії культури і мистецтва, мистецтвознавства, культурології.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертації обговорювались на засіданнях кафедри естрадного виконавства Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Хід і результати дослідження були озвучені автором на міжнародних та всеукраїнських наукових, науково-теоретичних та науково-практичних конференціях, а саме: *міжнародних*: VIII Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Національно-культурний простір України XXI ст.: Стан і перспективи» (Київ, 2–3 червня 2010 р.); «Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі XXI століття» (Київ, 2 грудня 2010 р.); «Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі XXI століття: традиції, концепції, перспективи» (Київ, 20–21 грудня 2012 р.); «Музичне мистецтво та культура: Захід-Схід» (Одеса, 2–3 грудня 2013 р.); «Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі XXI століття: формування громадянського суспільства» (Київ, 4–5 грудня 2014 р.); «Трансформаційні процеси в мистецькій освіті та культурі України XXI століття» (Одеса – Київ – Варшава, 25–26 квітня 2017 р.), та *всеукраїнських*: «Культура і суспільство XXI століття: духовні, культурологічні, соціальні виміри» (Київ, 27–28 травня 2010 р.); «Народознавчі студії пам'яті Василя Скуратівського: Традиційна культура українського народу в XXI столітті: стан та перспективи розвитку, проблеми державної підтримки» (Київ, 21–22 жовтня 2010 р.); «Актуальні проблеми теоретичного музикознавства: До 70-річчя з дня народження І.А. Котляревського» (Київ, 9 листопада 2011 р.); «Актуальні проблеми теоретичного музикознавства: Музичне виконавство як об'єкт музикознавчого осмислення» (Київ, 5 грудня 2012 р.); «Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін» (Суми, 7–9 квітня 2011 р.); «Актуальні проблеми теоретичного музикознавства: музичне виконавство як об'єкт музикознавчого осмислення» (Київ, 5 грудня 2012 р.); «Баянно-ансамблеве музикування як виконавський жанр» (Київ, 1–2 червня 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлені в 11 одноосібних наукових працях. Серед них: п'ять – у фахових виданнях, затверджених МОН України за напрямком «мистецтвознавство», одна – у періодичному іноземному електронному виданні (Ізраїль), 5 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається з анотацій (українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів (дев'яти підрозділів), висновків, списку використаних джерел, додатків (8 позицій обсягом 24 сторінки), списку публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження. Загальний обсяг тексту дисертації становить 248 сторінок, з них основного тексту – 189 сторінок. Список використаних джерел налічує 281 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** представлена загальна характеристика теми дослідження, обґрунтована його актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, наукову новизну, а також методологічні й теоретичні засади та практичне значення одержаних результатів. Подано перелік форм апробації матеріалів дослідження та публікацій.

У **Розділі 1. «Провідні напрями дослідження баянно-ансамблевого мистецтва України ХХ – початку ХХІ століття»** здійснюється аналіз актуальних проблем баянно-ансамблевого мистецтва у науково-теоретичному та практичному аспектах.

У підрозділі 1.1 *«Актуальність та перспективи вивчення баянно-ансамблевого мистецтва України в контексті мистецтвознавчої проблематики»* застосовуються методичні засади системного аналізу наукової розробки проблематики щодо вивчення баянно-ансамблевого мистецтва України, що базуються на основних положеннях концепції І. Котляревського, визначеної поняттям «пріоритетність», відповідним обґрунтуванням його складових (актуальність, наукова новизна, практичне значення) та ієрархічної системи оцінювання. Зазначений системний аналіз проведено відповідно до тріади «загальне – особливе – окреме», де: а) загальне – це питання загально-мистецького й загально-культурологічного плану; б) особливе – конкретизація цих питань у сфері баянного та баянно-ансамблевого мистецтва; в) окреме – особистий внесок автора представленої дисертації до розробки наукових питань зазначеної проблематики. Узагальнюється, що на *«світовому рівні»*, що відтворює стан культури і мистецтва на конкретному історичному етапі, особливого значення набувають наукові дослідження, стосовно вивчення культуротворчих процесів, спрямованих на відтворення нових світоглядних рефлексій щодо одвічних духовно-естетичних цінностей та морально-етичних норм. Подано розгляд феноменологічної природи баянно-ансамблевого мистецтва як явища *духовної* культури, характерною ознакою якого є багаторівнева *діалогічність*. порушуються також питання щодо проблеми сутності поняття *«майстерність»* як важливого критерію художньо-естетичного обґрунтування *інтерпретацій* та сценічно-артистичної культури.

Пріоритетність наукової проблематики на *«державному рівні»* базується на присутності в культурі кожної країни (народу, нації) символів та знаків, що відтворюють її специфіку. До таких символів-знаків залучено народний інструментарій із відповідним репертуаром. Існуючий музикознавчий контекст диференційовано за напрямками: історія баянного виконавства, основні тенденції сучасної музичної культури, виконавство та національно-культурна традиція. Це дозволило розглядати баянно-ансамблеве мистецтво в історико-культурному зрізі, що є необхідним для усвідомлення його генези й сучасних тенденцій розвитку, а також осмислення найбільш продуктивних шляхів подальшого удосконалення в межах оптимізації національної професійно-академічної культури України.

Пріоритетність зазначеної проблематики на «рівні держави» безпосередньо пов'язана із актуальністю діяльності *наукової установи* та *наукового колективу*. Осередками наукових ідей щодо вивчення баянного та баянно-ансамблевого мистецтва є відповідні кафедри провідних вишів та інших наукових закладів Києва

та інших міст України. Це підтверджує значна кількість дисертацій, що охоплюють освітньо-дидактичні напрями досліджень: вивчення типологічних властивостей баяну, його виражальних і технічних можливостей (В. Князєв, В. Чабан, А. Черноіваненко); історичний аспект, що включає питання становлення й розвитку баянного мистецтва, з відповідним репертуарним забезпеченням (Р. Безугла, Г. Голяка, Є. Іванов, С. Калмиков, А. Сташевський); питання еволюції баянного виконавства як соціокультурної форми музично-творчої діяльності (Д. Кужелев, Л. Пасічняк); методично-дидактичне спрямування (І. Алексєєв, В. Салій); вивчення шляхів і методологічних засад удосконалення виконавської майстерності (Ю. Бай, М. Давидов, В. Дорохін, В. Комаров); основи інтерпретації жанрів та стилів в оригінальній літературі та перекладеннях (М. Давидов, С. Карась); вивчення індивідуальних композиторських стилів у творах для баяну та акордеону (М. Булда, Г. Голяка, О. Гончаров, С. Платонова, А. Шамігов); особливості жанрової «адаптації» композиторських інтерпретацій (Я. Олексів); проблеми культурно-музичного функціонування «модерн-баяну» (І. Єргієв); теоретичні основи виконавського музикознавства (В. Заєць) тощо.

У загальній ієрархії сфери баянного виконавства теоретичне поняття «окремий науковець» визначають такі явища, як персоналізм, творча активність. Важливими є специфічні стильові ознаки творчості відомих представників української баянної школи – В. Власова, М. Давидова, В. Самітова, А. Черноіваненка, А. Сташевського, І. Єргієва, В. Зайця, Є. Іванова, В. Князєва, Д. Кужелева, А. Дубія, А. Душного та ін. Актуальність, практичне і теоретичне значення теми представленої дисертації обумовлені також власним досвідом виконавської та організаторської діяльності автора дисертації.

У підрозділі 1.2 «Засади жанрового визначення баянно-ансамблевого мистецтва України» розглянуто зазначений вид мистецтва як *інструментальний однетембровий жанр*, різновиди якого визначають, в основному, кількісні показники учасників-виконавців (дует, тріо, квартет тощо). Показано, що у своїй еволюції, у різних виконавсько-стильових сферах (народно-етнографічній, класично-академічній та естрадно-джазовій) твори цього жанру пройшли стадії аматорського, напівпрофесійного та професійно-академічного рівня. З метою обґрунтування діалектичного взаємозв'язку теорії та практики відносно вивчення сучасного рівня розвитку та перспектив подальшого соціокультурного функціонування об'єкту – баянно-ансамблевого мистецтва, у його аналітично-термінологічному тезаурусі виокремлено два рівні аналізу: *теоретичний*, як сукупність музикознавчих концепцій вивчення, що в результаті обумовлює існування своєрідної музично-теоретичної системи та *об'єктивно-практичний*, що відтворює цілісну картину властивостей та характеристик українського баянно-ансамблевого виконавства.

Критерієм оцінювання об'єкту наукового дослідження визначено поняття пріоритетності (за І. Котляревським), що виявляє співвідношення таких складових, як актуальність, новизна, творча перспектива. У зв'язку із залученням цього поняття до проблематики виконавства, здійснюється екстраполяція визначення «об'єкт» на «виконавський процес». У відповідному контексті пропонується уточнення дефініції «*пріоритетність*», її розуміння як поняття, що у сукупності обумовлює доцільність виконавського процесу. З'ясування особливостей цього поняття, відносно різних рівнів виконавства, вносить певні зміни до зазначеної

ієрархічної системи. Так, визначення «наукова установа» змінюється на «творчий заклад» (міра необхідності для створення творчих колективів), а «науковий колектив» – на «творчий колектив» (наявність ресурсів для подальшого творчого прогресу). Відтак поняття «окремих науковець» не потребує коректив і у новому контексті (адже йдеться про ансамблеве виконавство) не має сенсу. Конкретизацію характеристик пріоритетності складає «світовий рівень» – розвиток форм творчої діяльності, необхідної для оптимізації існування людства, та «державний рівень» як соціокультурне обґрунтування розвитку певного наукового спрямування.

Пріоритетність музично-виконавського мистецтва на *світовому рівні* (незалежно від видів творчості) визначається як одна з актуальних форм творчої діяльності, спрямованої на оптимізацію культурного та духовного буття людства. Звернено особливу увагу на ансамблевий жанр у виконавській творчості, оскільки саме колектив інструменталістів представляє не лише сукупність предметно-інструментальних якостей його складових, але й суму психологічних особливостей його учасників-виконавців.

На *державному рівні* соціокультурна обґрунтованість розвитку певного виду виконавства безпосередньо пов'язана з проблемами становлення та удосконалення національного культурно-музичного фонду. Саме збереження національних традицій і здобутків визначає пріоритетність баянно-ансамблевого мистецтва, активно задіяного в організаційній діяльності творчих закладів (філармоній, концертних залів тощо). Не менш важливого значення ця тенденція набуває також у навчальних закладах усіх рівнів освітньої системи. Створення відповідних творчих колективів останні кілька десятиліть стало основою організації концертної діяльності багатьох установ та невід'ємною частиною творчих планів кафедр та відділень спеціалізованих вишів. Про пріоритетність баянно-ансамблевого виконавства професійно-академічного жанру свідчить його включення як самостійної категорії до міжнародних та національних конкурсів і фестивалів. Визнання українських колективів баянно-ансамблевого виконавства у світовому контексті доводить їх незмінна участь у зарубіжних конкурсно-фестивальних заходах різних країн світу (Австрія, Андорра, Білорусь, Болгарія, Естонія, Італія, Іспанія, Казахстан, Китай, Литва, Молдова, Німеччина, Польща, Росія, Сербія, Словаччина, Словенія, США, Фінляндія, Франція, Хорватія, Швейцарія).

Розкрито проблему ресурсів подальшого творчого розвитку баянно-ансамблевих колективів, що є необхідною умовою їх існування та функціонування в концертно-виконавській сфері. Доведено, що баянний ансамбль, за класифікацією І. Польської, можна характеризувати як *константний*, тобто такий, що зберігає постійну стабільність тембрового складу та чітко виявлені органологічні, функціональні, темброво-фонічні, семантичні та комунікативно-рольові жанрові ознаки. Підкреслено, що оскільки в однотембрових колективах варіабельність складу визначає в основному кількість учасників, то на сучасному етапі особливо важливою, з точки зору перспектив їх подальшого розвитку, стає проблема репертуару. Таким чином, наявність репертуарних ресурсів для подальшого розвитку конкретного ансамблевого колективу обумовлює його актуальність для організаційної діяльності творчого або навчального закладу, що забезпечують продуктивність роботи колективу, сприяють розвитку музичного мистецтва і культури на державному рівні, зберігаючи при цьому певну духовну ейдетику у світовому просторі.

У підрозділі 1.3 «Роль та значення репертуарного забезпечення у розвитку баянно-ансамблевого мистецтва України» здійснюється аналіз особливостей репертуарного забезпечення та його методологічне значення. Обґрунтовується точка зору, згідно якої репертуар, що є системним явищем, розглядається як організуючий компонент баянно-ансамблевого мистецтва. Саме репертуарне забезпечення та репертуарна політика посідають провідне місце в усіх підсистемах і на всіх рівнях баянного мистецтва: у виконавській практиці (концертно-фестивальна діяльність), в педагогічно-дидактичній сфері, в психології та естетиці артистичної культури, в науково-дослідницькій галузі мистецтвознавства та культурології, в організації соціокультурних форм просвітницької діяльності тощо. Зазначається, що в баянно-ансамблевій музичній літературі спостерігається постійне професійне зростання, доказом чого є поступове розширення репертуарного спектру: від обробок, аранжувань і транскрипцій фольклорних першоджерел, перекладень творів зарубіжних та українських композиторів до створення оригінальної літератури як академічно-концертної так і педагогічно-дидактичної спрямованості. У зв'язку з цим, окрема увага приділяється прогресу удосконалення інструментарію, що є важливим фактором подальшого розширення технічних та виражальних можливостей баяна і обумовлює помітне збагачення репертуару.

Обґрунтовується визначальна роль впливу репертуару на формування інтелектуально-культурного й духовно-етичного досвіду як окремого індивіда, так і суспільства в цілому. Показано, що через культурно-комунікативні процеси в контексті тріади «пізнання – розуміння – знання» фактично реалізується формування інформаційного простору як сфери об'єктивізації духовних цінностей, у соціокультурному контексті – розуміння виконавства як духовної діяльності.

Аналіз репертуарного забезпечення й репертуарної політики баянно-ансамблевого виконавства здійснено на прикладі програм найбільш показових у цьому плані Міжнародного конкурсу баяністів-акордеоністів «Perpetuum Mobile» та Всеукраїнського конкурсу баяністів-акордеоністів «Візерунки Прикарпаття». Зазначено, що на сучасному етапі репертуар баянно-ансамблевих колективів охоплює практично всі усталені та нові музично-естетичні напрями і жанрово-стильові тенденції (фольклорний, камерно-академічний, естрадно-джазовий, авангардний, «орієнтальну» музику тощо). Значний обсяг жанрів, стилів і форм став одним з визначальних факторів соціокультурного визнання баянно-ансамблевого виконавського жанру та його активного функціонування в різних сферах життя та культури України: від комунікації народних традицій до професійних конкурсів і фестивалів, від аматорських гуртків до академічної освіти, від розважальних заходів до рафіновано-інтелектуальних імпрез.

Встановлено, що жанрово-стильова розгалуженість репертуарного забезпечення баянно-ансамблевої виконавської та педагогічної діяльності демонструє актуалізацію такого важливого чинника сучасної культуротворчості як «діалог». Підкреслюється, що однією з основних вимог до конкурсно-фестивальних програм є демонстрація професійної майстерності колективів у різних жанрах і формах та в різних стилях, тому репертуарні конкурсно-фестивальні програми баянних колективів неодмінно мають включати твори різних художньо-естетичних та стильових спрямувань, композиторських надбань сучасності та минулого. Особливе місце в цих програмах мають посідати композиторські інтерпретації народної творчості, що демонструють

новий підхід до опрацювання фольклорних першоджерел, а також блискучий стиль концертних транскрипцій, що нерідко наближують твір до осучасненого «фреш-фольку».

У репертуарній політиці, як минулих часів, так сьогодні, виявляється також стійка тенденція композиторської орієнтації на необарокову традицію, обумовлену тембрально-фактурними властивостями баяну-акордеону. У «полікультурному» просторі баянно-ансамблевого репертуару окреме значення мають прояви модернізму – як закономірний процес оновлення й збагачення музичної мови й музичного мовлення, пошуків новітніх засобів виражальності та технічних можливостей виконавства. Безумовним фактором суттєвого оновлення репертуарної палітри, чинником збагачення її образно-тематичного й жанрово-стильового спрямувань стало залучення до програм джазових творів, здатних особливо переконливо продемонструвати технічну майстерність виконавця. Ефект «діалогу культур» в межах окремих програм та репертуару баянних колективів виявляє у багатьох творах провідні ознаки композиторського мислення, зокрема, вагоме значення властивої постмодернізму полістилістики.

Звернено увагу на значимість концертної, конкурсної та фестивальної практики, що є визначальним фактором в процесі взаємообміну художнім та методологічним досвідом, як виконавців, так й інших учасників подібних музично-культурних заходів. Висновується, що репертуарне забезпечення баянно-ансамблевих колективів безперечно набуває певного організуючого значення в плані удосконалення художнього й культурного рівня конкурсно-фестивальних декларацій. Збереження і розвиток традицій, їх еволюція й оновлення, проблеми вирішення одвічних питань щодо відбору музичного матеріалу (репертуару) та методів роботи над ним – все це складає основу для формування «інтегруючої моделі» сучасного народно-інструментального мистецтва. В цьому контексті саме репертуар є тим носієм духовної інформації, що в системі комунікації «композитор – виконавець – слухач» набуває значення культуротворчого фактора з точки зору удосконалення світоглядних позицій соціуму, що становить методологічне значення репертуару як сутнісного компоненту баянно-ансамблевого мистецтва.

Проведений аналіз репертуарного забезпечення і репертуарної політики баянно-ансамблевих колективів у сукупності з виконавською мобільністю та високим рівнем впливу, завдяки широкому жанрово-стильовому спектру та соціокультурним функціям, дозволив конкретизувати даний жанр як константно-варіантний (за класифікацією І. Польської). Саме репертуар є беззаперечним фактором оптимізації творчої діяльності баянно-ансамблевих колективів, що забезпечує їх розвиток та підвищує культуротворче значення.

У розділі 2 **«Формування та еволюція баянно-ансамблевого мистецтва як явища музичної культури України ХХ – початку ХХІ століття»** з'ясовуються передумови виникнення та визначення основних тенденцій професіоналізації та академізації, а також особливостей репертуарного забезпечення баянно-ансамблевого виконавства в контексті загальної еволюції цього виду мистецтва.

У підрозділі 2.1 *«Періодизація розвитку та соціокультурні функції баянно-ансамблевого мистецтва в контексті народно-інструментальної культури України»* на основі аналізу культурно-історичних фактів та музичної

практики визначено етапи еволюції виконавського баянного мистецтва, конкретизовано його сутнісні характеристики та соціокультурні функції в кожному періоді, а саме: кінець XIX – початок XX ст.: колективна форма виконавсько-творчої діяльності (розважальна, гедоністична, комунікативна та ігрова функції); 20-60-ті роки XX ст.: формування та розвиток баянно-ансамблевого мистецтва як виконавського жанру (додаються ще етико-соціальна та церемоніальна функції); 70-ті роки XX ст. – початок XXI ст.: формування та розвиток баянно-ансамблевого мистецтва як певного виду композиторського мислення (до вже існуючих додаються естетична та духовно-інтелектуальна функції). Зроблено висновок, що розвиток баянно-ансамблевого жанру не зупинився на рівні аматорського музикування, з притаманним йому побутуванням у напівпрофесійних культурно-мистецьких заходах. Подальший його розвиток демонструє неухильне удосконалення художньо-естетичних можливостей, що мало безпосередній вплив на творчі пошуки композиторів та виконавців. Про це свідчить еволюція соціокультурних функцій баянно-ансамблевого мистецтва: від побутово-розважальних до елітарних, духовно-просвітницьких, що поступово сформувало могутній культуротворчий потенціал досліджуваної сфери музичної творчості.

В підрозділі 2.2 *«Професіоналізація та академізація як фактори становлення та розвитку української баянної виконавської школи»* доводиться, що академізація народних інструментів, першою чергою, баяна-акордеона та професіоналізація виконавства, є визнаним фактом розвитку музичної культури України XX – початку XXI століття. Логічним наслідком стало створення ансамблево-оркестрової однотембрової художньо-музичної єдності, обумовленої формуванням та подальшою еволюцією баянно-ансамблевого виконавства.

Особливу увагу приділено формуванню та активному розвитку виконавських шкіл, що обумовлено такими чинниками: а) вихід музичної освіти на принципово новий рівень – заснування навчальних закладів середньої та вищої ланок (спеціалізовані училища та виші); б) диференціація факультетів та кафедр за фаховими напрямками, відповідно до специфіки інструментарію. Узагальнюється, що саме виконавська школа, як цілісне утворення творчої практики, що знаходиться у щільному зв'язку з історичними умовами існування, виявляє національну специфіку всього процесу професіоналізації та академізації творчої діяльності в цілому та, водночас, розкриває індивідуальні риси яскравих особистостей, що репрезентують накопичений духовний досвід у наслідуванні та розвиткові культурно-мистецьких традицій. Приділено особливу увагу розгляду питання щодо формування та функціонування київської, львівської, одеської, харківської та донецької баянно-виконавських баянних шкіл, діяльність яких характеризують такі найголовніші показники:

- наявність накопиченого виконавського досвіду на індивідуальному та загальному рівнях;
- формування репертуарного забезпечення, що складається не тільки з обробок зразків народної творчості, перекладень і транскрипцій творів української та світової класики, але й з оригінальної літератури широкого жанрово-стильового спектру;

- досягнення високого рівня організації та змістовності ієрархічної професійної освіти, спрямованої на збереження та розвиток національних і світових виконавських традицій;

- наявність цілеспрямованої прогресивної тенденції теоретичного осмислення (наукові праці, дослідження, підручники, посібники тощо), спрямованого на систематизацію практичних досягнень та створення професійного підґрунтя для оптимізації освітнього процесу;

- діалектична єдність культуровідповідних (наслідування традицій) та культуротворчих (духовна обґрунтованість, осмисленість та художньо-естетична продуктивність інноваційних пошуків) тенденцій.

У неухильному процесі професіоналізації баянного виконавського мистецтва визначального значення набуло: актуалізація проблем удосконалення конструкції баяна; активізація тенденцій до розширення кола виконуваних на баяні творів різних стилів та жанрів; формування професійних ансамблів, що відбувалося як «стихійно», так і в результаті конкурсних відборів і досягнень у галузі академічно-професійної освіти; оптимізація композиторських пошуків у сфері нового тембрального втілення змістовно-сміслових концепцій; формування певної професійно-методологічної бази, спрямованої на удосконалення освітніх процесів. Історично й практично обґрунтовуються формування та професійна специфізація баянно-виконавського музикознавства, провідною метою якого є вивчення духовно-творчого потенціалу цього виду творчості в сферах академічно-професійної освіти та концертної діяльності.

В підрозділі 2.3 *«Жанрово-стильова еволюція баянного та баянно-ансамблевого репертуару: культуровідповідний та культуротворчий аспекти»* здійснюється відповідна систематизація на основі класифікації: фольклорний напрям, камерно-академічний, естрадно-джазовий та авангардний.

Аналіз баянного репертуару та музикознавчої літератури дозволив конкретизувати та внести певні корективи до періодизації фольклорного напрямку: «фольклористичний» або «неофольклорний» етап (кінець ХІХ – перші десятиріччя ХХ ст.); «фольклорно-академічний» (1940-1960 рр.); «неофольклоризм» або «нова фольклорна хвиля» (1970-1980 рр.); «мега-фольклоризм» (1990-ті роки – до сьогодення). Особливу увагу приділено перекладеній літературі, що стала своєрідним поштовхом до формування таких стильових напрямів, як неокласицизм, необароко, неоромантизм, неоімпресіонізм тощо.

Наголошується, що саме діалогічність таких антиномій, як «фольклорне – професійне», «народне – академічне», «традиційне – новаторське», набуває особливого значення в контексті утворення гнучкої системи співвідношення культуровідповідних та культуротворчих тенденцій в репертуарному забезпеченні баянно-ансамблевого виконавства.

Основні характеристики жанрово-стильового спектру визначаються за певними ознаками:

1. Фольклорний напрям (фольклоризм) баянно-ансамблевої літератури має подвійну характеристику. Насамперед, він виявляє тенденції, що природно спираються на творчі традиції, усталені норми мислення, естетичні ідеали та світоглядні позиції. По-друге, саме це жанрово-стильове спрямування в процесі еволюції стало вихідним у репертуарному забезпеченні баянно-ансамблевого виконавства – від аматорського музикування до професійно-академічного.

Аналогічну ситуацію спостерігаємо у всій перекладеній літературі. Саме в цьому полягає культуротворче значення фольклорного напрямку.

2. На особливу увагу заслуговують напрями оригінальної літератури, зорієнтовані на неоромантизм, неокласицизм, небароко, неоімпресіонізм, неофольклоризм тощо, представлені потужним творчим потенціалом композиторів, які віддають перевагу переосмисленню традиційних жанрово-стильових моделей минулих часів. Саме ці моделі набули значення своєрідної «творчої лабораторії» в процесі еволюції композиторського мислення.

3. Звернення до джазового напрямку (в його академічному розумінні), що має особливе значення з точки зору феномену діалогу культур. Формування нових художньо-естетичних концепцій в результаті поєднання виражальних можливостей різних стилів має інноваційне культуротворче значення. Щодо такої репертуарної складової як транскрипції та створення популярних джазово-естрадних композицій, зазначимо їх безумовно традиційну орієнтацію, однак із присутністю прагнення надати цьому напрямку належний професійний культурно-естетичний рівень.

4. Інноваційний культуротворчий пласт так званої «нової музики» для баянних ансамблів та колективів змішаного типу представляє стильове спрямування постмодернізму. Сучасний стан концертно-фестивальної та конкурсної практики як на вітчизняному, так й на міжнародному рівнях, доводить, що саме в цих напрямках акумулюється значний творчий потенціал подальшого розвитку баянного мистецтва.

Встановлюється, що на сучасному етапі репертуарна сфера баянно-ансамблевого мистецтва, при поважному ставленні до традицій, демонструє неухильне поширення саме інноваційних культуротворчих тенденцій.

У розділі 3 **«Поетика баянно-ансамблевого мистецтва»** розглянуто особливості баянно-ансамблевого мистецтва з точки зору феноменів духовності, діалогічності та майстерності в їх культурологічному розумінні.

У підрозділі 3.1 *«Феномен духовності як культурологічна категорія в контексті виконавського мистецтва»* звернено увагу на актуальність поняття «поетика», що отримало певне визнання для пізнання художньо-естетичної цілісності явищ мистецтва. В результаті розвитку наукової думки поетика, в залежності від обраного об'єкту дослідження, включає теоретичну, історичну та практичну системи, що характеризують відповідні аналітичні й творчі сфери діяльності з притаманним для них методологічним підґрунтям. Культурологія включає до об'єкту досліджень усі три зазначені системи. Останню з них, практичну, складає музичне виконавство, як специфічна соціокультурна форма культуротворчої діяльності. Саме в цьому значенні виконавство має особливі можливості, в зв'язку з такими функціонально-визначальними властивостями, як: комунікативність та сугестивність психологічного впливу на реципієнта. Цей аспект останнім часом привертає особливу увагу як феномен «духовності», що розглядається за такими параметрами: актуальність наукового розуміння поняття «духовність»; роль репертуару в системі духовних цінностей; співвідношення духовності та культурних традицій; функції духовності в історично-культурному розвитку суспільства (людства взагалі); духовність в контексті музично-артистичного мистецтва; духовна природа інтерпретацій та культурних комунікацій; духовність та інтонаційність; ідеальна, суб'єктивна та матеріальна природа духовності в контексті баянно-ансамблевого репертуару.

Особливу увагу приділено співвідношенню духовних (пізнавальної, регулятивної, соціальної та інформаційно-комунікативної) та соціокультурних (естетичної, інтелектуальної, розважальної, ігрової, консолідуючої, церемоніальної, комунікативної) функцій баянно-ансамблевого мистецтва. Певні паралелі між ними та констатація спільних рис підтверджують взаємозв'язок баянно-ансамблевого мистецтва із загальнокультурними процесами. Констатується, що баянно-ансамблеве мистецтво, як соціокультурна форма творчої діяльності та репрезентант духовних надбань минулого та сучасності, бере активну участь у процесі подолання й упередження незворотних деформацій духовної сфери суспільства – на професійно-академічному та побутово-розважальному рівнях.

У підрозділі 3.2 *«Діалогічність баянно-ансамблевого виконавського мистецтва як культурного надбання»* акцентується необхідність розуміння цього явища духовної культури, характерною ознакою якого є багаторівнева діалогічність, за такими параметрами: діалог теорії та практики; діалог як «ідея» ансамблевого мислення; діалог в інтерпретаторському процесі; складові діалогу, за концепцією Ю. Лотмана, з проєкцією на баянно-ансамблеве мистецтво (інтерсуб'єктивність, асиметрія, переклад, мислення, пізнання); діалог в контексті формування та розвитку явища «виконавська школа»; у співвідношенні понять «теорія» і «практика», «традиція» і «новація», прояви діалогу в жанрово-стильових характеристиках баянно-ансамблевого репертуару.

Зроблено висновки, що співвідношення теорії та практики уможлиблює трактування баянно-ансамблевого мистецтва, як феномену української культури та як ноумену; культуровідповідність баянно-ансамблевого мистецтва, як тенденція до збереження і розвитку національних та професійних традицій, у поєднанні з культуротворчим потенціалом інноваційності створюють реальну основу для продуктивного функціонування феномену «діалогу культур»; багаторівнева система діалогічних зв'язків у зазначеному контексті є передумовою фактору еволюції та удосконалення професійної майстерності виконавських колективів; підвищення професійного рівня й оптимізація творчого потенціалу баянно-ансамблевого мистецтва у композиторській та виконавській проєкціях обумовлюють діалогічність обміну досвідом на світовому рівні, що сприяє збагаченню загального духовно-інформаційного поля у найвищому морально-етичному значенні цього поняття.

З урахуванням специфіки обраного об'єкту дослідження наголошено на принциповій, природній діалогічності цього виду музичної творчості, що стосується як співвідношення керівника колективу та його учасників, так і специфіки «спілкування» між ними. Означено проблему творчого діалогу між виконавцями та аудиторією, зауважено, що це питання потребує окремого наукового дослідження, спрямованого на вивчення відповідної комунікативної системи.

У підрозділі 3.3 *«Культуротворче значення майстерності як фактору виконавського удосконалення»* визначається поняття «мистецтво», в синонімічному колі якого важливе місце відводиться термінам «артистизм», «майстерність», «творчість», «вміння», «висока кваліфікація». Такий підхід обумовив формування чіткого уявлення про ознаки, що характеризують професійну досконалість виконавського колективу і залежать від специфіки сукупності індивідуальних особливостей кількох індивідумів. Оскільки поетика виконавського мистецтва

концентрується навколо двох основних аспектів – комунікативного та інтерпретаційного, саме вони стають визначальними щодо поняття «артистизм», як розуміння творчого самовираження виконавського колективу в контексті психологічної взаємодії з аудиторією. Основними факторами цього процесу визнаються театральність та глибина змістовно-сислового аспекту виступу на сцені, що, своєю чергою, характеризують теоретичний, технічний та художній компоненти виконавства та складають передумови формування індивідуального стиля музиканта-виконавця. Завдяки цілісності цього стилю виконавське мистецтво набуває статусу *соціокультурного явища*, тобто актуалізує *суспільно-психологічний (комунікативний) компонент* музично-виконавської майстерності.

Обґрунтовується важливість «артистизму», як головного чинника формування саме культури виконання, з відповідним понятійно-термінологічним тезаурусом: ігрова природа виконавства, інструментальний театр, театральність виконання інструменталіста, театр баяніста. Окрема увага приділяється поняттю «пластика»: антиномія зміни та збереження форми; співвідношення рівня споглядання та рівня руху; цілісність художньо-сценічного образу у поєднанні з диференціацією музично-естетичних і технічних параметрів твору; статика та динаміка сценічної ситуації; інтонування змісту та візуалізація форми.

У зв'язку з розумінням інтерпретації як базового поняття в контексті «майстерності», порушується питання про критерії оцінювання виконання, як кінцевого результату творчої діяльності: ефект подібності різних інтерпретацій у контексті збігу пріоритетів як на інтерсуб'єктивному рівні, так і в співвідношенні одиничного та загального. Найбільш показовим у виконавському інтерпретуванні уявляється наслідування традицій, що на вищому рівні визначається як «культуровідповідна» діяльність, а в перспективі – як «культуротворча».

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено інноваційну концептуалізацію проблем, пов'язаних з осмисленням баянно-ансамблевого мистецтва України як цілісного явища культури в сукупності його теоретичного, історичного та практичного аспектів.

Відповідно до поставленої мети і визначених завдань, у дослідженні баянно-ансамблевого мистецтва зроблено висновки та окреслено перспективу подальшої розробки представленої проблематики.

1. На основі систематизованого огляду мистецтвознавчих та культурологічних теоретичних праць встановлено, що баянно-ансамблева творчість та виконавство в існуючому арсеналі наукових розвідок щодо народно-інструментального мистецтва фігурують лише як складова більш узагальненого за змістом об'єкту вивчення, залишаючи ступінь розробленості означеної проблеми недостатньою. Брак наукових напрацювань, спрямованих на розкриття особливостей, притаманних баянно-ансамблевій сфері, визначення внеску в розвиток баянно-ансамблевого мистецтва України художніх колективів доводить актуальність вивчення баянно-ансамблевого мистецтва України ХХ – початку ХХІ століття. Сучасні мистецтвознавчі та культурологічні принципи аналізу забезпечили вирішення передбачених науковою проблематикою завдань та дозволили закласти необхідні методологічні основи для дослідження баянно-ансамблевого мистецтва як феномену.

2. Проведений мистецтвознавчо-культурологічний аналіз баянно-ансамблевого мистецтва України надав можливість охарактеризувати та визначити особливості

баянно-ансамблевого виконавства в музичній культурі України ХХ – початку ХХІ століття. Визначення поняття «пріоритетність» у контексті виконавського мистецтва на прикладі баянно-ансамблевого жанру, характеристика якого проводиться відповідно до двох базових осей поняттєвої парадигми: теоретичної та об'єктної, дозволяє прослідкувати діалектичність співвідношення теорії та практики на основі взаємозв'язків «наукової проблеми» і «виконавського жанру» як об'єктів оцінювання.

3. Обґрунтовано та доведено значення репертуарного забезпечення баянно-ансамблевих художніх колективів з точки зору методологічних проблем та культуротворчого потенціалу. Розкрито, що збереження і розвиток традицій, їх еволюція й оновлення, проблеми вирішення питань щодо відбору музичного матеріалу (репертуару) та методів роботи над ним складає основу для формування «інтегруючої моделі» сучасного народно-інструментального мистецтва. Підкреслюється, що саме репертуар є тим носієм духовної інформації, що в системі комунікації «композитор – виконавець – слухач» набуває значення культуротворчого фактора щодо удосконалення світоглядних позиції соціуму. Встановлено, що репертуар є беззаперечним фактором оптимізації творчої діяльності баянно-ансамблевих колективів, забезпечує їх розвиток та підвищує культуротворче значення їх функціонування. В цьому полягає методологічне значення репертуару як сутнісного компоненту баянно-ансамблевого мистецтва.

4. Конкретизовано хронологію розвитку баянно-ансамблевого виконавського мистецтва відповідно до його дефініцій та соціокультурних функцій. Виявлено, що протягом розвитку зазначеного виду виконавського мистецтва відбувалося розширення його соціокультурних функцій: від розважально-гедоністичної до духовно-інтелектуальної, що свідчить не тільки про поширення практики баянно-ансамблевого жанру, але й про неухильне зростання художньо-естетичних вимог до нього. З'ясовано, що наприкінці ХІХ – початку ХХ століття колективні форми виконавсько-творчої діяльності виконували розважальну, гедоністичну, комунікативну та ігрову соціокультурні функції. У 20-60-ті роки ХХ століття у процесі формування та розвитку баянно-ансамблевого мистецтва як виконавського жанру додаються етико-соціальна, консолідуюча та церемоніальна функції. З 70-тих років ХХ століття до сьогодення як певний стиль мислення баянно-ансамблеве мистецтво виконує естетичну та духовно-інтелектуальну соціокультурні функції.

5. Охарактеризовано процеси професіоналізації та академізації баянно-ансамблевого мистецтва, які простежуються в практичному і теоретичному аспектах. Розкрито питання формування та функціонування київської, львівської, одеської, харківської та донецької баянно-виконавських шкіл. Визначено головні показники їх діяльності. Доведено, що у процесі професіоналізації баянно-ансамблевого виконавського мистецтва визначальне значення мала актуалізація проблеми удосконалення конструкції баяна та створення на базі виконавського музикознавства спеціалізованої «музично-теоретичної системи», об'єктом якої є баянне мистецтво. В об'єднанні ієрархічних систем композиторської, виконавської та наукових шкіл формується поняття «Українська баянна школа».

6. На основі здійсненої періодизації систематизовано жанрово-стильову палітру існуючого баянно-ансамблевого репертуару, що доводить майже необмежені художньо-естетичні та технічні можливості цього виду мистецтва та необхідність підвищення уваги сучасних композиторів до нього.

Науково обґрунтовано, що кінець 80-х років XIX ст. – початок XX ст. характеризується створенням обробок, аранжувань, транскрипцій, перекладень здійснених керівниками аматорських колективів (М. Белобородов, В. Хегстрем) на фольклорній основі (танець, спів), а також у західноєвропейському стилі сучасності та попередніх епох. У 20-ті роки XX ст. керівники вже напівпрофесійних колективів (М. Радзієвський, А. Штогаренко) залишили попередні підходи і використовували основні жанри і стильові напрями попереднього історичного періоду. 30-50-ті роки XX ст. характеризуються появою перших оригінальних творів для камерно-інструментальних ансамблів, репертуар яких вже базується не тільки на фольклорній основі, а на традиціях класичної формобудови та стильових особливостях романтизму. Набуває розквіту творчість тріо баяністів у складі А. Кузнєцова, М. Макарова і Я. Штогаренко та квартету баяністів М. Різоля). Відомими і затребуваними стають обробки та перекладення М. Різоля, В. Подгорного, Є. Юрцевича та ін. Для репертуару 1960-х – 70-х років XX ст. характерними стають обробки, аранжування, фантазії, транскрипції, академічні інструментальні жанри: мініатюри, великі та циклічні форми, акомпанементи. У стилях фольклоризму, неофольклоризму, романтичному, класицистичному стилях, у стилі бахівської епохи та масово-популярної естради й джазу працюють композитори й аранжувальники М. Різолі, А. Шалаєв, М. Худяков, І. Яшкевич, М. Обертюхін, О. Тимошенко, В. Грідін, М. Чайкін, А. Штогаренко, А. Філіпенко, І. Шамо, К. Домінчен, К. Мясков, М. Михайлов, С. Рустамов, В. Косенко, Л. Ревуцький, М. Раков, А. Рєпніков, В. Золотарьов, А. Кусяков, В. Подгорний, Є. Дербенко. У 80-90-ті роки XX ст. до вже існуючих жанрів композиторами С. Беринським, В. Власовим, О. Грінберг, С. Губайдуліною, А. Загайкевич, В. Зубицьким, А. Кусяковим, Л. Самодаєвим, Г. Тарановим, К. Цепколенко, Ю. Шамо, О. Щетинським та ін. додаються нові оригінальні твори в провідних на той час жанрах та стилях – неофольклоризмі, інших нео-напрямах, авангардному стилі та стилі модерн. Початок XXI століття ознаменувався впровадженням практично всього жанрово-стилістичного арсеналу сучасності, в тому числі й синтезованого. Характерними є як неофольклоризм та інші нео-напрямки, авангардний стиль та стиль модерн, так і полі стилістика, як характеристика постмодерну. Відомі композитори та автори обробок й перекладень цього періоду – Ю. Гомельська, В. Зубицький, С. Пілютиков, В. Польова, В. Рунчак, Л. Самодаєва, А. Сташевський, І. Тараненко, К. Цепколенко, О. Чуєв, Ю. Шамо, О. Щетинський та ін.

7. Визначено особливості феноменів духовності, діалогічності та майстерності як складових виконавської поетики в проекції на культуротворчий потенціал баянно-ансамблевого мистецтва. Через поняття «духовність» баянно-ансамблеве виконавство безпосередньо включено до продуктивних надбань вітчизняної духовної культури, завдяки широкому спектру соціокультурних функцій, що обумовлює доцільність його існування. Іншим фактором доцільності визначено *діалогічну природу* баянно-ансамблевого мистецтва, що проявляється на різних рівнях освітніх та культурно-комунікативних процесів, специфіки репертуарної політики, організації творчої діяльності ансамблевого колективу та його діалогічних зв'язків із аудиторією. Доцільність існування баянно-ансамблевого жанру підтверджує міра *майстерності*, що визначає рівень пріоритетності і культуротворчу спрямованість творчої діяльності. Аналіз основних позицій у розумінні поняття «майстерність» певною мірою зміщує

акцент із вузькоспеціалізованого аспекту на рівень його усвідомлення як високого щабля артистичної досконалості в загальному комунікативному процесі, що апелює до естетичних і духовних чинників культури.

Зазначені висновки обумовлюють перспективу подальшого розвитку запропонованої проблематики в мистецтвознавчому та культурологічному напрямках. Доцільним є використання запропонованої концепції визначення поняття «пріоритетність», її складових та критеріїв, відносно інших виконавських жанрів як методологічної основи констатуючого аналізу їх особливостей та подальшого виявлення творчих можливостей.

Дослідження не вичерпує всіх питань, пов'язаних з порушеною проблематикою. Виявлені в його результаті факти і закономірності можуть стати перспективною основою для подальшого вивчення мистецького феномену і специфіки баянно-ансамблевого мистецтва України XXI століття.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті у наукових виданнях, затверджених МОН України
як фахові за напрямом «мистецтвознавство»*

1. Нефедов С. Ю. Діалог як культурологічний фактор розвитку виконавської школи. Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник: зб. наук. праць / [М-во культури України; Одес. нац. муз. академія ім. А. В. Нежданової]. Одеса: ОНМА, 2012. Вип. 15. С. 155–163.

2. Нефедов С. Ю. Культурологічний аспект виконавської майстерності (на прикладі баянного виконавства). Музичне мистецтво: збірник наукових статей. Донецьк–Львів: Юго-Восток, 2012. Вип. 12. С. 223–230.

3. Нефедов С. Ю. Феномен духовності в контексті музично-виконавського мистецтва: до проблеми визначення. Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. Київ: ДАКККіМ, 2013. № 1. С. 199–203.

4. Нефедов С. Ю. Жанрово-стильовий спектр баянно-ансамблевої літератури в Україні // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. Київ: НАКККіМ, 2013. № 4. С. 196–201.

5. Нефедов С. Ю. Пріоритетність народно-інструментального ансамблевого виконавства // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. Київ: НАКККіМ, 2014. № 3. С. 219–224.

Статті у наукових іноземних виданнях

6. Нефедов С. Ю. К вопросу о периодизации развития баянно-ансамблевого исполнительства в Украине [Электронный ресурс]. Музыкальный журнал «Израиль XXI». № 42 (ноябрь 2013). Режим доступа к журналу: http://www.21israel-music.com/Bayan_ensemble.htm.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Нефедов С. Ю. Культурологічний аспект формування виконавських шкіл в контексті сучасної педагогічної діяльності // Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін: Мат-ли Всеукраїнської відкритої наук.-прак. конф., присвяченої пам'яті А.Ф. Кречківського. Суми, 7-9 квітня 2011 р. С. 134–135.

8. Нефедов С. Ю. Пріоритетність баянно-ансамблевого виконавського жанру в контексті вітчизняної музичної культури // Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі ХХІ століття: Традиції, концепції, перспективи. Збірник наукових праць (За матеріалами Міжн. наук.-прак. конф., Київ, 20-21 грудня 2012 року) / [Відп. за випуск С. М. Садовенко]. Київ: НАКККіМ, 2013. С. 188–193.

9. Нефедов С. Ю. Сучасна репертуарна політика як фактор оптимізації культуротворчої функції баянно-ансамблевого мистецтва // Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі ХХІ століття: формування громадянського суспільства. Зб. наукових праць / Упор., наук. ред., відп. за вип.: С.М. Садовенко. Київ: НАКККіМ, 2016. 428 с. С. 255–260.

10. Нефедов С. Ю. Баянно-ансамблеве мистецтво України: роль та функції у ХХІ столітті // Трансформаційні процеси в мистецькій освіті та культурі України ХХІ століття: Зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Одеса, Київ, Варшава, 25–26 квітня 2017 р. Київ: НАКККіМ, 2017. 300 с. С. 84–88.

11. Нефедов С.Ю. Баянно-ансамблеве музикування як виконавський жанр // Культура – текст – особистість: українські перспективи: зб. тез доповідей Всеукраїнської наук.-теор. конф., Київ, 1–2 червня 2017 р. Київ: ІК НАМ України, 2017. 165 с. С. 115–117.

АНОТАЦІЯ

Нефедов С. Ю. Баянно-ансамблеве мистецтво в музичній культурі України ХХ – початку ХХІ століття: теорія, історія та практика. – Кваліфікаційна наукова праця на умовах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ, 2018.

Дисертація присвячена актуальним проблемам вивчення баянно-ансамблевого мистецтва України ХХ – початку ХХІ століття, як цілісного явища української музичної культури. Наголошується на питаннях *пріоритетності* цього виду творчості за теоретичним, історичним та практичним параметрами, розкриваються культурологічні аспекти його *поетики*; феноменів *духовності*, *діалогічності* та *майстерності* як культуротворчих факторів.

Визначається специфіка поняття «пріоритетність», відносно виконавських жанрів з її специфізацією в контексті баянно-ансамблевого мистецтва; конкретизується хронологія розвитку баянно-ансамблевого виконавського жанру, відповідно його дефініціям та соціокультурним функціям, а також процеси професіоналізації та академізації баянно-ансамблевого музикування.

З'ясовано жанрово-стильові особливості баянно-ансамблевої літератури та репертуарної політики. Проаналізовано феномени духовності, діалогічності та майстерності, як складові виконавської поетики в проекції на культуротворчий потенціал баянно-ансамблевого виконавського жанру.

Результатом дослідження є формування комплексного уявлення про баянно-ансамблеве мистецтво України ХХ – початку ХХІ століття як цілісного соціокультурного явища з потужним потенціалом важливого культуротворчого значення в усіх формах взаємодії теоретичного, історичного та практичного аспектів.

Ключові слова: баянно-ансамблеве мистецтво, виконавський жанр, діалогічність, духовність, майстерність, пріоритетність, репертуар, українська музична культура.

SUMMARY

Nefedov S. Y. Accordion-Ensemble Art in Ukrainian Music Culture of the XX – early XXI centuries: Theory, History, Practice. – Qualifying research paper as manuscript.

The Qualifying Scientific Work on The Rights of Manuscripts. Thesis for a Doctor in Art Studies in specialty 26.00.01 – Theory and History of Culture. – National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv, 2018.

Thesis presents current issues concerning the research of accordion-ensemble performance as a phenomenon of Ukrainian music culture. The most important issues concern questions of the priority of this type of art, that is, the constant increase of its socio-cultural significance level, as well as the cultural aspects of its poetics, spirituality phenomena, dialogics and mastery as innovative cultural factors. These aspects consider being basic from the point of view of formation and development of both folk instrumental culture in general and accordion-ensemble music making in particular.

Therefore, the paper defines specific features of the «priority» concept regarding performing genres with appropriate specificity in the context of accordion-ensemble art. The paper specifies the chronology of the development of accordion-ensemble performance in accordance with its definitions and socio-cultural functions, describing its professionalization and academic degree earning. The paper also specifies genre and style features of repertoire support of this instrumental field from the point of view of traditional and innovative cultural trends. The paper analyzes phenomena of spirituality, dialogics and mastery as components of performing poetics projected on to innovative cultural potential of accordion-ensemble art.

A systematic approach to studying the accordion-ensemble art as a phenomenon of Ukrainian music culture enabled a well-ordered and efficient analysis of this complex phenomenon at most important levels of its functioning: 1) as an object of musicological research (scientific priority); 2) as an object of evaluation according to the criteria of priority (the priority of performing genre in theoretical, historical and practical aspects). These two basic vectors of analysis became the basis for determining the features of dialectical correlation between theory and practice in the specification of all levels of hierarchical system of the «priority» concept, applying the principle of organization corresponding to the ‘private – specific – general’ triad.

When studied the accordion-ensemble performing genre, a need to correct the definition of the «priority» concept with its levels’ characteristics has arisen due to the change of the object of evaluation. Thus, the criteria for determining the priority, along with the relevance, were the novelty and the creative perspective, which, in combination, determine viable existence of a performing genre. In this case, levels of the hierarchical system of «priority» are: the global level (a development of creative activity forms, needed to optimize the existence of mankind), the state level (a socio-cultural support of the development of a specific performing genre), art institution (a level of the necessity to create specific art performing groups), art performing group (an availability of resources for further creative progress).

The result of the study is the formation of a full presentation of Ukrainian accordion-ensemble art as a holistic socio-cultural phenomenon, with a powerful semantic potential of innovative cultural significance and purpose in all ways of interaction of its theoretical, historical and practical parameters.

Key words: accordion-ensemble art, dialogics, spirituality, performing genre, mastery, priority, repertoire, Ukrainian music culture.